

‘कली’ उपन्यासको सङ्कथन विश्लेषण

टीकादेवी घिमिरे

परीक्षा क्रमाङ्क : ७५२४३०४२

त्रि.वि.दर्ता क्रमाङ्क : ९-२-६४०-६०-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत

एम. एड. चौथो सत्र (नेपा.शि. ५४४) को पाठ्यांशको

प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली शिक्षा विभाग

हेटौँडा क्याम्पस, हेटौँडा, मकवानपुर

२०८०

प्रतिबद्धता पत्र

यस शोधपत्रका सामग्रीहरू अत्यन्तै मिहिनेतका साथ आफैँले सङ्कलन तथा विश्लेषण गरिएका सामग्रीहरू हुन् । यी सामग्रीहरू हुबहु कहींकतैबाट पनि साभार गरिएका छैनन् र अन्य कुनै प्रयोजनका लागि प्रकाशित नगरिने समेत प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०८०/०९/०१

.....
शोधार्थी

टीकादेवी घिमिरे

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सत्र नेपा.शि. ५४४ को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो । 'कली' उपन्यासको सङ्कथन विश्लेषणको अध्ययनबाट सम्बन्धित क्षेत्रका शिक्षक, विद्यार्थी तथा विज्ञहरूलाई केही हदसम्मको सहयोग गरी अध्ययनका लागि पथप्रदर्शक हुने छ भन्ने अपेक्षा गरेकी छु ।

नेपाली भाषा साहित्यमा कमै मात्र अध्ययन र अनुसन्धान कार्य भएको क्षेत्र सङ्कथन विश्लेषण पनि हो । त्यसैले यसै क्षेत्रमा अनुसन्धान गरी केही नयाँ गर्नु पर्छ भन्ने मनशायले मैले प्रस्तुत शोध कार्य गर्ने जमर्को गरेकी छु । यस कार्यलाई आरम्भदेखि अन्त्यसम्म पुऱ्याउन विभिन्न व्यक्तिहरूको योगदान छ । शोधकार्यका लागि हौसला प्रदान गर्नुका साथै प्रस्तुत शोधकार्य आरम्भदेखि अन्त्यसम्म पनि आफ्नो व्यस्त समय यस शोधका लागि प्रदान गरिदिनु भएकोमा हेटौँडा क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख तथा शोध निर्देशक श्रद्धेय गुरु देवीराम लामाज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै नेपाली शिक्षा विषय हेटौँडा क्याम्पसका उपप्रध्यापक आदरणीय गुरु मनोज पोखरेलप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । हेटौँडा क्याम्पसका सहायक क्याम्पस प्रमुख आदरणीय गुरु रामु कडेलेज्यूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी हेटौँडा क्याम्पसका आदरणीय गुरुहरू, हेटौँडा क्याम्पस परिवारलाई आभार प्रकट गर्दछु । साथै शोधपत्र छपाईमा सहयोग गर्नुहुने मातृभूमि छापाखानाप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । लेखन सामग्री सङ्कलनको क्रममा सहयोग गर्ने हेटौँडा क्याम्पसका पुस्तकालय शाखाका कर्मचारीहरू साथै शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सहयोगका लागि लिइएका शोधपत्रका रचनाकारहरू साथै पाठ्यसामग्रीका रचनाकारहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । मेरो जीवनको गोरेटोलाई फराकिलो तथा शिक्षित बनाई एक योग्य र सक्षम नागरिक बनाई उज्ज्वल भविष्यको कामना गर्नुहुने मेरा परिवार एवं साथीहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्तत : नेपाली भाषा साहित्यका अध्येता, अनुसन्धाता, विद्यार्थी, शिक्षक वर्गलाई यस शोध कार्यले केही सहयोग पुऱ्याउने छ भन्ने आशा र विश्वासका साथ समुचित लेखाजोखाका लागि त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत हेटौँडा क्याम्पस, हेटौँडा समक्ष यो शोधपत्र प्रस्तुत गर्दछु ।

शोधार्थी

टीकादेवी घिमिरे

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्रमा 'कली' उपन्यासको सङ्कथन विश्लेषण गरिएको छ । यस शोध कार्यमा उद्देश्य, विधि र निष्कर्ष निम्नानुसार रहेका छन् :

- शोधशीर्षक : 'कली' उपन्यासको सङ्कथन विश्लेषण
- शोधार्थी : टीकादेवी घिमिरे
- शोधनिर्देशक : क्याम्पस प्रमुख देवीराम लामा
- विभाग/क्याम्पस : नेपाली शिक्षा विभाग, हेटौँडा क्याम्पस, हेटौँडा ।
- प्रयोजन : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, हेटौँडा क्याम्पस, हेटौँडा, नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको पाठ्यांश ५४४ को आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि प्रस्तुत ।
- समस्या कथन : 'कली' उपन्यासमा के कस्ता सम्बद्धकहरू प्रयोग गरिएका छन् ?
: उक्त उपन्यासमा प्रयुक्त सम्बद्धकहरूलाई कसरी विश्लेषण गर्न सकिन्छ ?
- शोध कार्यको उद्देश्य : 'कली' उपन्यासमा प्रयुक्त सम्बद्धकहरू पत्ता लगाउनु,
: सम्बद्धकको दृष्टिले 'कली' उपन्यासको सङ्कथन विश्लेषण गर्न ।
- शोध अध्ययन विधि : यस शोध कार्यको प्रयोजनका लागि सामग्री सङ्कलनका क्रममा मुख्य रूपमा पुस्तकालयीय विधिलाई उपयोग गरिएको छ । यस शोधमा रेशम विरहीको 'कली' उपन्यासलाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा तथा सङ्कथन विश्लेषण सम्बन्धित प्रकाशित तथा अप्रकाशित पुस्तकहरू र हालसम्म भएका शोधहरूलाई द्वितीयक स्रोतका रूपमा उपयोग गरी व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

शोध कार्यको निष्कर्ष :

- ख) 'कली' उपन्यास सम्बद्धकका दृष्टिले उपयुक्त रहेको छ ।
- ग) 'कली' उपन्यासलाई सङ्कथन विश्लेषणको युक्ति सम्बद्धक व्याकरणिक र कोशीय दृष्टिकोणबाट व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।
- घ) यस उपन्यासलाई सम्बद्धकका आधारमा विश्लेषण गर्दा व्याकरणिक सम्बद्धकअन्तर्गत कालिक, स्थानीक, सार्वनामिक, संयोजक तथा निपात सम्बद्धकको उल्लेख्य प्रयोग भएको छ ।
- ङ) कोशीय सम्बद्धक अन्तर्गतको पुनरावृत्ति सम्बद्धकको प्रयोग अत्याधिक मात्रामा भएको पाइन्छ ।
- च) समग्रमा 'कली' उपन्यास सम्बद्धक प्रयोगका दृष्टिले उपयुक्त रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

विषयसूची

शीर्षक

पृ.स.

अध्याय : एक

शोधको परिचय

१-५

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	३
१.३ शोध कार्यको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको औचित्य	३
१.५ शोधकार्यको सीमा	४
१.६ शोधको रूपरेखा	४

अध्याय : दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

६-२८

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा	६
२.१.१ पुस्तक पुनरावलोकन	६
२.१.२ शोध पुनरावलोकन	८
२.२ सङ्कथनको परिचय	१२
२.३ सङ्कथनको परिभाषा	१३
२.४ सङ्कथन विश्लेषणका पद्धतिहरू	१४
२.५ सङ्कथनका प्रकार	१६
२.६ सङ्कथनका तत्त्वहरू	१७

अध्याय : तीन

शोध विधि तथा अध्ययन प्रक्रिया

२९-३०

३.१ अध्ययनको ढाँचा	२९
३.२ अध्ययन विधि	२९
३.३ सूचना र सूचना सङ्कलनका पद्धति	२९
३.३.१ प्राथमिक स्रोत	२९

३.३.२ द्वितीयक स्रोत	२९
३.४ जनसङ्ख्या र नमुना अथवा अध्ययनको क्षेत्र	३०
३.४.१ नमुना छनोट पद्धति	३०
३.५ तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलनका साधनहरू	३०
३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण र मूल्याङ्कन पद्धति	३०

अध्याय : चार

‘कली’ उपन्यासको सङ्कथन विश्लेषण	३१-१२०
४.१ उपन्यासकारको परिचय	३१
४.२ कली उपन्यासमा प्रयुक्त सम्बद्धकको पहिचान र विश्लेषण	३१

अध्याय : पाँच

सारांश, निष्कर्ष, सुझाव र शैक्षणिक उपयोगिता	१२१-१२५
५.१ सारांश	१२१
५.२ निष्कर्ष	१२१
५.३ सुझावहरू	१२४
५.४ शोधको शैक्षणिक अनुप्रयोग तथा उपयोगिताहरू	१२४

सन्दर्भ सूची

तालिका सूची

तालिका सङ्ख्या	शीर्षक	पृ.स.
तालिका : १	कथ्य र लेख्य सङ्कथनको भिन्नता	३१
तालिका : २	कली उपन्यासको पहिलो भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	३२
तालिका : ३	'कली' उपन्यासको दोस्रो भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	३५
तालिका : ४	'कली' उपन्यासको तेस्रो भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	३८
तालिका : ५	'कली' उपन्यासको चौथो भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	४२
तालिका : ६	'कली' उपन्यासको पाँचौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	४६
तालिका : ७	'कली' उपन्यासको छैठौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	५०
तालिका : ८	'कली' उपन्यासको सातौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	५४
तालिका : ९	'कली' उपन्यासको आठौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	५८
तालिका : १०	'कली' उपन्यासको नवौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	६२
तालिका : ११	'कली' उपन्यासको दशौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	६६
तालिका : १२	'कली' उपन्यासको एघारौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	७१
तालिका : १३	'कली' उपन्यासको बाह्रौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	७५
तालिका : १४	'कली' उपन्यासको तेह्रौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	७९
तालिका : १५	'कली' उपन्यासको चौधौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	८३
तालिका : १६	'कली' उपन्यासको पन्ध्रौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	८६
तालिका : १७	'कली' उपन्यासको सोह्रौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	८९
तालिका : १८	'कली' उपन्यासको सत्रौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	९१
तालिका : १९	'कली' उपन्यासको अठारौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	९४
तालिका : २०	'कली' उपन्यासको उन्नाइसौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	९७
तालिका : २१	'कली' उपन्यासको बिसौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	११०
तालिका : २२	'कली' उपन्यासको एक्काइसौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	१०३
तालिका : २३	'कली' उपन्यासको बाइसौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	१०६
तालिका : २४	'कली' उपन्यासको तेइसौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	११०
तालिका : २५	'कली' उपन्यासको चौबिसौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	११५
तालिका : २६	'कली' उपन्यासको पच्चीसौँ भागमा प्रयुक्त सम्बद्धक	११९